

Kürt İnsan Hakları Projesi'nden İnsan Hakları Şikâyetlerini BM Mekanizmalarına Götürme Kılavuzu

Kürdîsh Human Rights Project
2 New Burlington Place
London
W1S 2HP
Tel: +44 7287 2772
Fax: +44 20 7734 4927
Email: khrp@khrpçdemon.co.uk
<http://www.khrp.org>

KİHP, İngiltere, Londra'da yerleşik ve kurulmuş olan, bağımsız, politik olmayan, hükümetler dışı bir insan hakları kurumudur. KİHP kamu yararına çalıştığı tescil edilmiş bir vakıftır ve kendisini, ırk, din, cinsiyet, siyasi görüş ve, diğer inanç ve görüşlerine bakılmaksızın Kürt bölgelerinde yaşayan herkesin insan olmaktan kaynaklanan haklarını korumaya adanmıştır. Kurumu destekleyenler hem Kürt, hem de Kürt olmayanlardan oluşmaktadır.

İngiltere ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi

10-11 Gray's Inn Square
London WC1R 5JD
Tel: + 44 20 7405 2575
Fax: + 44 20 7831 2430
Email: info@barhumanrights.org.uk
<http://www.barhumanrights.org.uk>

Baro İnsan Hakları Komitesi (BİHK), İngiltere ve Galler Barosu'nun uluslararası insan hakları koludur. Komite, öncelikle, dünyanın her yerinde avukat ve yargıçların haklarını korumakla ilgili bağımsız bir organ olup, ayrıca, hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma hakkına ilişkin uluslararası kabullenilmiş hukuk standartlarını savunmakla da ilgilenmektedir. Baro İnsan Hakları Komitesi, kendi yetki alanı olan İngiltere ve Galler hariç, dünyadaki bütün ülkelere davaları havale edebilmektedir.

Kürt İnsan Hakları Projesi aşağıdaki malî destek sunan kurum ve kuruluşlara teşekkür eder:

Bishop's Commission for MISEREOR (Almanya), The John Merck Fund (ABD), The Community Fund (Birleşik Krallık), Joel Joffe Charitable Trust (Birleşik Krallık), Ajahma Trust (Birleşik Krallık), Allan and Nesta Ferguson Trust (Birleşik Krallık), The Ruben and Elisabeth Rausing Trust (Birleşik Krallık), The Bromley Trust (Birleşik Krallık), Oakdale Trust (Birleşik Krallık), ACAT Suisse – Action des Chrétien pour l'Abolition de la Torture (İsviçre), Oakdale Trust (Birleşik Krallık), The Sycamore Charitable Trust (Birleşik Krallık), Hollanda Dış İşleri Bakanlığı, The Sycamore Charitable Trust (Birleşik Krallık), The AB Charitable Trust (Birleşik Krallık), The Jane Hodge Foundation (Birleşik Krallık), The Avenue Charitable Trust (Birleşik Krallık), Stichting Cizira Botan (Hollanda), UNISON (Birleşik Krallık); Finlandiya Dış İşleri Bakanlığı and the World Organisation Against Torture [OMCT] (İsviçre).

Kürt İnsan Hakları Projesi'nden

İnsan Hakları Şikâyetlerini BM Mekanizmalarına Götürme Kılavuzu

Kerim Yıldız & Anke Stock

Kürt İnsan Hakları Projesi

İngiltere ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Kısaltmalar

- I. Değişik Mekanizmalara İlişkin Genel Açıklama
 - A. Ana Sözleşme'den Kaynaklanan Yapılar
 1. İnsan Hakları Komisyonu
 - a. Özel Raportörler
 - b. Ülkelerle İlgili Yapılar
 - c. Diğer Konusal Yapılar
 2. İnsan Haklarını Koruma ve Geliştirme Alt Komisyonu
 3. Kadınların Konumu ile ilgili Komisyon
 - B. Sözleşmelerden Kaynaklanan Yapılar
 1. İnsan Hakları Komitesi
 2. İşkence Karşıtı Komite
 3. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Önleme Komitesi
 4. Irk Ayrımcılığını Önleme Komitesi
 5. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
 6. Çocuk Hakları Komitesi
 7. Göçmen İşçilerin Haklarını Koruma Komitesi
- II. Ana Sözleşmeden Kaynaklanan Yapılar Nasıl Kullanılır
 - A. İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Haklarını Koruma ve Geliştirme Alt Komisyonu - 1503 Prosedürü
 - B. Konusal Yapılar
 1. Özel Raportörler
 - a. Eğitim Hakkı ile ilgili Özel Raportör
 - b. Yargısız ve Keyfi İnfazlarla ilgili Özel Raportör
 - c. Yargıçların ve Hukukçuların Bağımsızlığı ile ilgili Özel Raportör
 - d. Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkını Koruma ve Geliştirme ile ilgili Özel Raportör
 - e. Din ve İnanç Özgürlüğü ile İlgili Özel Raportör
 - f. Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkını Kullanmasını Engelleme Aracı Olarak Paralı Asker Kullanılması ile ilgili Özel Raportör
 - g. İşkence Sorunu ile ilgili Özel Raportörü
 - h. Kadınlara Yönelik Şiddet, Bunun Nedenleri ve Sonuçları ile ilgili Özel Raportör
 2. Diğer Konusal Yapılar
 - a. Keyfi Gözaltı ile ilgili Çalışma Grubu
 - b. Zora Dayalı ve İstemdişi Kayıplar ile ilgili Çalışma Grubu
 - c. İnsan Hakları Savunucularının Durumları ile ilgili Genel Sekreter Özel Temsilcisi
 - d. Ülke İçi Göç Ettirilenlerle ilgili Genel Sekreter Temsilcisi

C. Ülke Görevlileri

D. Diğer Şikâyet Prosedürleri

III. Sözleşmelerden Kaynaklanan Yapılar Nasıl Kullanılır

A. Rapor sistemi

1. İnsan Hakları Komitesi
2. İşkence Karşıtı Komite
3. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Önleme Komitesi
4. Irk ayrımcılığını Önleme Komitesi
5. Çocuk Hakları Komitesi
6. Ekonomik ve Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
7. Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarını Koruma Komitesi

B. Bireysel Şikâyet Prosedürü

1. İnsan Hakları Komitesi
2. İşkence Karşıtı Komite
3. Kadınlara Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi
4. Irk Ayrımcılığını Önleme Komitesi
5. Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarını Koruma Komitesi

C. Soruşturma Mekanizmaları

D. Diğer Mekanizmalar

Önsöz

Kürt İnsan Hakları Projesi dava programını 1992'de başlatmıştır. O günden bu yana bu program kapsamlı bir şekilde gelişmiştir. İngiltere ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi (BİHK) ile birlikte, KİHP 2002 yılında İnsan Hakları Eğitimi ve Stajyerlik programı başlatmıştır. Başlatılan bu projenin ana unsuru Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve BM Mekanizmaları da dahil uluslararası insan hakları mekanizmaları konusunda uzman hazırlık eğitimi ve konuya ilişkin bilgi ve becerilerin bölgedeki ve diğer yerlerdeki Sivil Toplum Kuruluşlarına, hukukçulara ve insan hakları ile ilgilenen bireylere aktarılmasıdır. Bugüne kadar insan hakları eğitimi sadece Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan'da değil ama aynı zamanda Ukrayna, Arnavutluk ve Kosova'da dahil değişim sürecindeki devletlerde de verilmiştir. Amaç, hukuk ve insan hakları toplulukları mensuplarının uluslararası belgeler tarafından belirlenen yasal yükümlülüklerden ve yargı içtihatlarından yeterli ölçüde haberdar kılınması ve varolan mekanizmaların kullanımını konusunda pratik tavsiyeler verilmesidir.

İnsan Hakları Eğitimi ve Stajyerlik Programı'nın bir parçası olarak, bu Kılavuz BM mekanizmalarına insan hakları şikâyetlerinin götürülmesi konusunda yol gösterici olmayı amaçlamaktadır. BM, insan hakları ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve teşvik edilmesini üç kategorideki organlar aracılığıyla başarmayı amaçlamıştır: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi ile kurulan organlar ("Ana Sözleşme'den kaynaklanan yapılar") ve özgül hukukî belgelerdeki hükümlerde yer alan organlar (Sözleşmelerden kaynaklanan yapılar"). Çeşitli organlar insan haklarının dünya çapında korunmasına paha biçilmez katkılar yapmaktadır.

Bu Kılavuz, farklı mekanizmalar hakkında genel bir görüş sunmakta ve bunların kullanımını için yol göstermektedir. İlâveten, bu Kılavuz ayrıca Kürt bölgelerindeki üye ülkelerin deklarasyon ve çekinceleri gibi ana metinleri, model şikâyet formlarını ve şikâyetlerin sunulması ile ilgili yol gösterici bilgileri de içermektedir.

Bu kılavuz, Kürt İnsan Hakları Projesi Direktörü Kerim Yıldız ve Hukuk Görevlisi Anke Stock tarafından hazırlanmış olup, KİHP ve BİHK tarafından ortaklaşa yayınlanmıştır. Bu yayın Ermenistan, Azerbaycan, Türkiye ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde süregelmekte olan eğitim seminerlerinin tamamlayıcı bir unsuru olması amacıyla yayınlanmaktadır. Bu kılavuzun yayınlanması, KİHP'ne süregelen malî desteklerinden dolayı çok minnettar olduğumuz KİHP'nin fon sağlayıcıları sayesinde mümkün olmuştur. Uluslararası insan hakları hukukuna uygun en yüksek standartların geliştirilmesi ve teşviki amacıyla kuruluşlarımız arasında ortak çalışma olanağının bu çalışma vesilesiyle çıkmış olmasından duyduğum hoşnutluğum bir kez daha dile getirmek isterim.

Mark Müler

İngiltere ve Galler Barosu İnsan Hakları Komitesi
Başkan Yardımcısı

Ağustos 2003

Kısaltmalar

CAT	BM İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Komitesi
CCPR	Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
CCPROPI	CCPR'e ek Seçmeli 1nci Protokol
CCPROP2	CCPR'e ek Seçmeli 2nci Protokol
CEDAW	Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme / Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Önleme Komitesi
CEDAWOP	CEDAW'a ek Seçmeli Protokol
CERD	Her Türden Irk Ayrımcılığının Tasfiyesine İlişkin Uluslararası Sözleşme / Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi
CESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme / Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
CRC	Çocuk Hakları Sözleşmesi / Çocuk Hakları Komitesi
CSW	Kadınların Konumu ile ilgili Komisyonu
ECOSOC	Ekonomik ve Sosyal Konsey
CMW	Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
HRC	İnsan Hakları Komitesi
OHCHR	BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
WGAD	BM Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu
WGEID	BM Zora Dayalı ve İstemdışı Kayıplarla İlgili Çalışma Grubu

İNSAN HAKLARI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'nin¹ 1nci Maddesi, Birleşmiş Milletler'in amaçlarından birinin de "... ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak" olduğunu dile getirmiştir. İnsan hakları alanında ilk büyük başarı, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin², BM Genel Kurulu tarafından 217 A (III) sayı ve 10 Aralık 1948 tarihli kararla kabul edilmesi olmuştur. Bugüne kadar, bu kararın yıldönümü olan 10 Aralık, İnsan Hakları Günü olarak uluslararası plânda kutlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in insan hakları alanındaki işlevini bir çok insan hakları organı ile yerine getirmektedir. Bunların içinde en önemlisi ise Genel Kurul tarafından 1993'te kurulan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'dir³.

Bu farklı yapılar hakkında genel bir görüş sahibi olabilmek için Ana-Sözleşme'den kaynaklanan yapılarla, Sözleşmelerden kaynaklananlar arasındaki farklılık ortaya konulmalıdır.

Ana-Sözleşme'den kaynaklanan yapılar BM Ana Sözleşmesi'ndeki maddelerin getirdiği kurumlardır. Bu yapılar, insan hakları konusunda geniş yetkilere sahip olup, sınırsız sayıda bir kitleye hitap ederler ve çoğunluk oyu ile alınmış kararlar temelinde işlem yaparlar. Sözleşmelerden kaynaklanan yapıların varlıkları özgül hukukî belgelerden kaynaklanır. ("Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" gibi.) Bu yapıların yetkileri daha dar olup, daha sınırlı sayıda bir kitleye hitap ederler (ki, bu sınır, konuya ilişkin hukukî belgeye ve sözleşmeyi onaylamış ülkelere bağlıdır) ve kararlar uzlaşma temelinde alınır.

Her iki sistem de insan haklarının dünya çapında korunmasında değerli katkılar sunar. Ana sözleşmeden kaynaklanan yapıların yerinde ve yüksek seviyede ziyaretler aracılığı ile yerine getirilen çalışmaları gözle görülür olup, dolayısıyla, geniş çaplı etkiye sahiptir. Aynı şekilde, Ana Sözleşme'den kaynaklanan yapıların komitelerinin görüşlerine Devletlerin üst makamları seviyesinde uyulması söz konusudur, ki bu da onların etkinliğini gösterir.

I. Değişik Mekanizmalara İlişkin Genel Açıklama

A. Ana Sözleşme'den Kaynaklanan Yapılar:

1. İnsan Hakları Komisyonu (Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 5 (I) no e 16 Şubat 1946 tarihli kararıyla kurulmuştur.)

İnsan Hakları Komisyonu 53 Devlet'in temsilcilerinden oluşmuş olup, her yılın Mart-Nisan aylarında Cenevre'de 6 haftalık düzenli yıllık oturumlar yapar ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'e rapor sunar. Bu çalışmalara, üye ve gözlemci devletler ile sivil

¹ Bakınız: <http://www.un.org/aboutun/charter>

² Bakınız: www.unhchr.ch/udr/lang/eng.htm ya da www.un.org/Overview/rights.html (16/4/04)

³ : www.unhchr.ch

toplum kuruluşlarından 3.000'i aşkın delege katılır. Kararlar düzenli yıllık oturumlarda alınır ve Başkan bildireleri karara bağlanır. İş yükü ile başedebilmek için Alt-Komisyonlar ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çok sayıda çalışma grupları, uzman bireyler ve özgül konuları ele almaya ya da tekil davaları kabul etme kararı vermeye yetkili temsilci ve raportörler Komisyon'a yardımcı olur.

Dolayısıyla, Komisyon ek olarak aşağıdaki mekanizmaları oluşturmuştur:

(a) *Özel Raportörler*, ki bunlar aşağıdaki özgül insan hakları konularında ortaya çıkan ihlalleri incelerler.

- (i) İnsan Hakları Komisyonu Çocuk Ticareti, Çocukların Fahişeliği İtilmesi ve Çocuk Pornografisi ile ilgili Özel Raportörü;
- (ii) İnsan Hakları Komisyonu Ulaşılabilir En Yüksek Fizikî ve Ruhî Sağlık Standartlarından Herkesin Yararlanabilmesi Hakkı ile ilgili Özel Raportörü;
- (iii) İnsan Hakları Komisyonu Eğitim Hakkı ile ilgili Özel Raportörü;
- (iv) İnsan Hakları Komisyonu Yargısız ve Keyfi İnfazlar ile ilgili Özel Raportörü;
- (v) İnsan Hakları Komisyonu Gıda Hakkı ile ilgili Özel Raportörü;
- (vi) İnsan Hakları Komisyonu Uygun Hayat Standardı ve buna bağlı olarak Uygun Barınma Standardı (Sahip Olma) Hakkı ile ilgili Özel Raportörü;
- (vii) İnsan Hakları Komisyonu Yerli Halkın İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Durumuna İlişkin İnsan Hakları ile ilgili Özel Raportörü;
- (viii) İnsan Hakları Komisyonu Yargıçların ve Hukukçuların Bağımsızlığı ile ilgili Özel Raportörü;
- (ix) İnsan Hakları Komisyonu Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Korunması ve Geliştirilmesi ile ilgili İnsan Hakları ile ilgili Özel Raportörü;
- (x) İnsan Hakları Komisyonu Din ve İnanç Özgürlüğü ile ilgili Özel Raportörü;
- (xi) İnsan Hakları Komisyonu Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkını Kullanmasını Engelleme Aracı Olarak Paralı Asker Kullanılması ile ilgili Özel Raportörü;
- (xii) İnsan Hakları Komisyonu Göçmenlerin İnsan Hakları ile ilgili Özel Raportörü;
- (xiii) İnsan Hakları Komisyonu Irkçılığın Çağdaş Biçimleri, Irk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve Bunlara Bağlı Hoşgörüsüzlük ile ilgili Özel Raportörü;
- (xiv) İnsan Hakları Komisyonu İşkence Sorunu ile ilgili Özel Raportörü;
- (xv) İnsan Hakları Komisyonu İnsan Haklarından Yararlanılmasına Zıt Etkisi Olan Zehirli ve Tehlikeli Ürünlerin ve Atıkların Dökülmesi ve Kaçakçılığı ile ilgili Özel Raportörü;
- (xvi) İnsan Hakları Komisyonu Kadınlara Yönelik Şiddet, Bunun Nedenleri ve Sonuçları ile ilgili Özel Raportörü.

(b) *Ülkelerle ilgili Görevliler*, ki, bunlar özgül bir ülkedeki insan hakları durumunu incelerler. (Meselâ: İnsan Hakları Komisyonu Irak'ta İnsan Hakları Durumu ile ilgili Özel Raportörü.)⁴

(c) *Diğer Konusal Yapılar*

- (i) Keyfi Gözaltı ile ilgili Çalışma Grubu
- (ii) İnsan Hakları Komisyonu Kalkınma Hakkı ile ilgili Bağımsız Uzmanı,
- (iii) Zora Dayalı ve İstemsiz Kayıplar ile ilgili Çalışma Grubu
- (iv) İnsan Hakları Komisyonu Kişileri Zora Dayalı ve İstemsiz Kayıplardan Korumak İçin Varolan Uluslararası Suç ve İnsan Hakları Çerçeve Çalışmalarını İnceleme Bağımsız Uzmanı;
- (v) İnsan Hakları Savunucularının Durumları ile ilgili Genel Sekreter Özel Temsilcisi;
- (vi) Ülke İçi Göç Ettirilenler ile ilgili Genel Sekreter Özel Temsilcisi;
- (vii) İnsan Hakları Komisyonu İnsan Hakları ve Aşırı Yoksulluk ile ilgili Bağımsız Uzmanı;
- (viii) Afrika Kökenli Kişilerin Karşılaştığı Irk Ayrımcılığı Sorunları Araştırmakla görevli Afrika Kökenli Kişilerle ilgili Beşli Bağımsız Uzmanlar Çalışma Grubu;
- (ix) Durban Deklarasyonu ve Eylem Programı'nın Etkin Uygulanması ile ilgili Çalışma Grubu
- (x) İnsan Hakları Komisyonu Yapısal Düzeltme Politikaları ve Dış Borç ile ilgili Bağımsız Uzmanı.

2. İnsan Haklarını Koruma ve Geliştirme Alt Komisyonu (Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 9 (II) no ve 21 Haziran 1946 tarihli kararının verdiği yetkiyle İnsan Hakları Komisyonu tarafından kurulmuştur.)

Yıllık düzenli toplantılarını Temmuz Ağustos aylarında 3 hafta süre ile Cenevre'de yapan Alt Komisyon, İnsan Hakları Komisyonu'nun ana yardımcı kuruluşudur. İnsan Hakları Komisyonu tarafından dengeli coğrafi dağılım dikkate alınarak seçilen ve kendi bireysel yetkileri ile davranan 26 uzmandan oluşur.

3. Kadınların Konumu ile ilgili Komisyon (-CSW- Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 9 (II) no ve 21 Haziran 1946 tarihli kararının fonksiyonel bir komisyonu olarak kurulmuştur.)

⁴ Ayrıca şu ülkelerle ilgili olarak da özel raportörler mevcuttur: Afganistan, Bosna, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Burundi, Kamboçya, Kongo demokratik Cumhuriyeti (eski adıyla Zaire), Haiti, Liberya, Burma, Filistin, Somali, Sudan. İran'da İnsan Hakları ile ilgili Özel Temsilci'nin yetkisi Nisan 2002'de İnsan Hakları Komisyonu tarafından yenilenmemiştir.

Komisyon, Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 4 yıllığına seçilen 45 üyeden oluşur. Kadınların Konumu ile ilgili Komisyon yıllık toplantısını her yıl Mart ayında New York'ta yapar.

B. Sözleşmelerden Kaynaklanan Yapılar:

- 1. İnsan Hakları Komitesi** (-HRC- Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin⁵ 28nci maddesi gereği kurulmuş olup, yılda 3 kez toplanır.)
- 2. İşkenceyi Önleme Komitesi** (-CAT- İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi'nin⁶ 17nci Maddesi gereği Sözleşme'nin uygulanması denetlemek üzere kurulmuş olup, yılda iki kez toplanır.)
- 3. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Önleme Komitesi** (-CEDAW-⁷ Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme'nin⁸ 17nci Maddesi gereği, Sözleşme'nin uygulanması denetlemek üzere kurulmuş olup, yılda iki kez toplanır.)
- 4. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi** (-CERD- Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin⁹ 8nci Maddesi gereği, Sözleşme'nin uygulanması denetlemek üzere kurulmuş olup, yılda iki kez toplanır.)
- 5. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi** (-CESR- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin¹⁰ uygulanmasını denetlemek üzere 1958/17 sayılı ECOSOC kararıyla kurulmuş olup, yılda üç kez toplanır.)
- 6. Çocuk Hakları Komitesi** (-CRC- Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin¹¹ 43ncü Maddesi gereği, Sözleşme'nin uygulanması denetlemek üzere kurulmuş olup, yılda üç kez toplanır.)
- 7. Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarını Koruma Komitesi** (Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme gereği kurulmuş bir komitedir.)

II. Ana Sözleşmeden Kaynaklanan Yapılar Nasıl Kullanılır

Ana Sözleşmeden kaynaklanan yapılar Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'nin güvence altına aldığı hakların bir yansıması olarak kurulmuştur. Bu yapıların

⁵ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

⁶ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm

⁷ Bakınız: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw

⁸ Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme, 18 Aralık 1979 tarih ve 34/180 sayılı Genel Kurul Kararı, 3 Eylül 1981'de yürürlüğe girmiştir.

⁹ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_icerd.htm

¹⁰ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm

¹¹ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/treaties/crc.htm

çalışmaları geniş sayıda bir kitleyi ve insan hakları konusunda çok geniş bir alanı kapsar.

A. İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Haklarını Koruma ve Geliştirme Alt Komisyonu - 1503 Prosedürü

İnsan Hakları Komisyonu tarafından kullanılan bu prosedür, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in prosedürü yürürlüğe koyan 27 Mayıs 1970 tarih ve 1503 (XLVII) sayılı kararından¹² sonra, 1503 Prosedürü olarak anılmaktadır. Bu prosedür Birleşmiş Milletler sistemi içindeki en eski şikâyet mekanizması olup, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 16 Haziran 2000 tarih ve 2000/3 sayılı kararı¹³ ile önemli ölçüde değiştirilmiştir.

Yetki: İnsan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili olarak herhangi bir ülkede meydana gelen, süreklilik gösteren ve güvenilir dayanakları olan önemli ihlalleri inceleyen bir mekanizmadır. Bu mekanizma, konuyla ilgili tekil ihlallerden ziyade öncelikle sistematik ihlâl örneklerini ele alır. Konu Ekonomik ve Sosyal Konsey'e intikal edene kadar ilk işlemler gizli olarak yürütülür.

Şikâyetler:

- İnsan hakları ihlâlinden mağdur ya da insan hakları ihlâline ilişkin güvenilir bilgilere sahip herhangi bir birey ya da grup mektup, faks ya da e-posta ile şikâyet bildiriminde bulunabilir.
- Şikâyet bildiriminde bulunan kişi(ler) ya da kuruluş(lar) tam adreslerini, ülke ve şehir kodları da dahil telefon ve faks numaralarını ve e-posta detaylarını belirtmek zorundadırlar. İsimsiz başvurular kabul edilmez ancak şikâyette bulunan(lar), şikâyetin ilgili devlete iletilmesi söz konusu olduğunda kimliklerinin saklı tutulmasını isteyebilirler.
- Şikâyet bildirimi aşağıdaki adres, faks ya da e-posta adresine yapılmalıdır:

Commission/Sub-Commission Team (1503 Procedure)

Support Services Branch

OHCHR-UNOG

1211 Geneva 10, Switzerland

Fax: +41 22 917 90 11

E-mail: 1503.hchr@unog.ch

- Şikâyetle ilgili olgular mümkün olduğunca detaylı bir şekilde anlatılmalı, mağdur olduğu iddia edilen kişilerin adları, olay tarihleri ve yerleri ile diğer deliller ve belgeler sunulmalıdır. (Bildirimde bulunan(lar) tek bir olayla yetinmeyip, aynı nitelikte bir grup ya da bir seri olayı

¹² Bakınız: [www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/1970.1503.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/1970.1503.En?OpenDocument)

¹³ Bakınız: [www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.RES.2000.3.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.RES.2000.3.En?OpenDocument)

sunabilmelidirler. Basında yer alan haberler tek başlarına yeterli değildir.)

- Şikâyet, ilgili ülkede varolan iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra makul olan bir sürede yapılmalıdır.

Şikâyetin işleme konulması:

- İletişim Çalışma Grubu Başkanı ile birlikte Sekreterlik tarafından ön incelemenin yapılması: Şikâyet ya açıkça temelsiz bulunarak ret edilir ya da ilgili Hükümetle iletişim kurulur.
- Şikâyetin ve ilgili hükümetin İletişim Çalışma Grubu'na verdiği cevabın değerlendirilmesi: Bu işlemler sadece yazılı olarak yürütülür ve gizlidir.
- Şikâyetlerin çoğunluğu bu aşamadan daha ileri bir noktaya gidememekte ve konuya ilişkin karar şikâyette bulunanlara değil, sadece ilgili hükümete bildirilmektedir.
- İnsan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili, süreklilik gösteren ve güvenilir dayanakları olan önemli ihlâllerin olup olmadığının belirlenmesine ilişkin Konuyla ilgili Çalışma Grubunun kararları: Bu işlemler sadece yazılı olarak yürütülür ve gizlidir. Çalışma Grubu ya konuyu İnsan Hakları Komisyonu'na havale eder –ki, bu durumda genellikle yapılacak eyleme ilişkin spesifik önerilerde bulunur- ya da konuyu beklemeye alır veya dosyayı kapatır. İlgili hükümet karardan haberdar edilirken, şikâyetçi(ler)e bildirimde bulunulmaz.
- İnsan Hakları Komisyonu'nun kapalı oturumda konuya ilişkin değerlendirme yapması ve ilgili hükümetin açıklama yapmak ve soruları cevaplamak üzere Komisyon huzuruna davet edilmesi: Komisyon, konuyu gözlemeye devam etme, 1503 prosedürü çerçevesinde davayı devam ettirmeme ve bunun yerine konuyu kamu işlemleri çerçevesinde ele almak¹⁴ ya da konuyla ilgili takipsizlik kararı verebilir. Komisyon ayrıca Ekonomik ve Sosyal Konsey'e önerilerde bulunabilir.

B. Konusal Yapılar

Bu yapılar insan hakları sözleşmelerin onaylanmış olmasıyla sıkı bir şekilde sınırlanmış değildir. Dolayısıyla, sözleşme sisteminden ya da sözleşme sisteminde yer alan tekil şikâyet sisteminden kaçınmış Devletleri de kapsar. Bütün konusal mekanizmalar spesifik bir ülke tarafından yapılan spesifik insan hakları ihlâlleri ile ilgili genel bilgileri kabul eder. Öte yandan ayrıca, İnsan Hakları Savunucularının Durumları ile ilgili Genel Sekreter Özel Temsilcisi ve Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkını Kullanmasını Engelleme Aracı Olarak Paralı Asker Kullanılması ile ilgili Özel Raportör dışında burada sözü edilen mekanizmaların çoğu tekil davaları kabul eder. Bu yapıların kendilerine ait resmî şikâyet prosedürleri yoktur ve bu açıdan sözleşmelerden kaynaklanan yapılardan farklılık gösterirler. Ülkelerle ilgili yapılar ve konusal yapılar, çeşitli kaynaklardan (ihlâllerden mağdur olanlar, mağdur

¹⁴ Kamu işlemleri Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1235 (XLII) sayılı kararında tanımlanmıştır.

yakınları, yerel ya da uluslararası sivil toplum kuruluşları vb.) ulaşan insan hakları ihlalleri ilgili iddiaları içeren yazışmalar temelinde şekillenirler. Bu türden yazışmalar çeşitli biçimlerde olabilir (mektup, faks ya da telgraf vb.) ve bireysel davalarla ya da insan hakları ihlalleri konusunda detaylarla ilgili olabilir. **Şunu önemle kaydetmek gerekir ki, bu yapılarca ortaya konulan saptamalar ve öneriler hukukî bağlayıcılığa ve yaptırım gücüne sahip değildir.**

Âcil nitelikteki bireysel davalarda (yakın zamanda vaki olmasından korkulan idam gibi) bu yapılar (özellikle Yargısız ve Keyfî İnfazlarla ilgili Özel Raportör, İşkence Sorunu ile ilgili Özel Raportör, Zora Dayalı ve İstemdişi Kayıplar ile ilgili Çalışma Grubu ve Keyfî Gözaltı ile ilgili Çalışma Grubu tarafından kullanılan mekanizmalar) söz konusu kişileri korumak için hükümetlere acil çağrılarda bulunabilirler. Bu çağrılar daha çok engelleyici mahiyette olup, bir nihaî kararı bildirir ön yargılama niteliği taşımazlar. Daha az acil olan konularda hükümetlere iddialarla ilgili bilgileri içeren yazılar yazılır ve hükümetlerden cevap vermesi istenir.

Davet beklentileri: Bu mekanizmaların belirli durumlarla ilgili olarak mahallinde birinci elden incelemelerde bulunabilmeleri için hükümetten davet almaları gerekir. 3 Şubat 2004 tarihi itibarıyla, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Konusal Spesifik Prosedürü'nün¹⁵ davet beklentisi olduğu ülke sayısı 49'a yükselmiş olup, bunlar arasında Türkiye, Gürcistan, İran İslâm Cumhuriyeti yer almaktaysa da, Azerbaycan, Ermenistan, Irak ve Suriye bu ülkeler arasında değildir.

Konusal Yapılarla İlişkiye geçmek: Bilgi sunmak ya da bütün konusal yapılarla ilgili olarak daha fazla bilgi almak için aşağıdaki adreslere yazılabilir:

Yapının adı

Office of the High Commissioner for Human Rights

Palais de Nations

Avenue de la Paix 8-14

1211 Geneva 10

Switzerland

Tel: +41 22 917 90 00

Fax: +41 22 917 9006 or 9003

E-mail: webadmin.hchr@unog.ch (lûtfen hangi mekanizmaya yazdığınızı 'konu kutusu'nda belirtiniz)

Acil eylem çağrısı için : urgent-action@ohchr.org (lûtfen yazınıza "For Urgent Action" – "Acil Eylem İçin" başlığını koyunuz.)

Yakın dönemdeki raporlar, kararlar, bilgi sunmak isteyenlere yardımcı olmak üzere düzenlenmiş soru formları ve diğer formlar da dahil olmak üzere Komisyon ve konusal yapıların çalışmaları hakkında tam bilgi almak ve BM Olgu-Formlarına ulaşmak için BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin <http://www.unhchr.ch> adresindeki web sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

¹⁵ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/2/invitations.htm

Yazışmanın hazırlanması: Bir çok yapı bilgi sunmak isteyenlere yardımcı olmak üzere düzenlenmiş soru formları sunmaktadır. Yine de, aşağıdaki kılavuz bu yapıların toplu olarak sunmadığı soruları içeren gerekli asgari bilgileri kapsamaktadır.

- İlke olarak, yazışmalar, eğer konu ayrıca Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1503 sayılı Prosedürü ve/veya Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye ek Seçmeli Protokoller çerçevesinde sunulmuş ise işleme alınmamaktadır.
- Bu yapılar sunulan bilgilerin güvenilir ve dengeli olduğuna inandıkları takdirde harekete geçmektedirler, dolayısıyla bilgilerin bu şekilde sunulması önem taşımaktadır.
- Hiçbir şikâyet politik motivasyonlu ve Birleşmiş Milletler'in ilkelerine ters düşer nitelikte olmamalıdır.
- Şikâyet konuyla ilgili yapıya sunulmalıdır.
- Eğer bildirim bireysel bir davayla ilişkili ise, mağdurun ismi, olayın tarih ve yeri, suçlanan(ların) kimliği ve (yapılan muamale, kullanılan araçlar, vücudun etkilenen yerleri, sakatlık ya da yaralar veya eğer uygulama psikolojik nitelikte ise bunun nelerden meydana geldiği ve mağdur üzerinde ne gibi etkiler yarattığı da dahil olmak üzere) ihlâl ile ilgili net ayrıntılar belirtilmelidir.
- Eğer bildirim genel olaylarla ilgili ise, konunun içeriğini ortaya koyan bir başlangıç yapılmalıdır. Meselâ, hukukî çerçeve ve siyasî durum uygun bir başlangıç olabilir. Sonra, insan hakları ihlâlleri ile ilgili genel, derli toplu bir tablo çizilmelidir. Teşhis ve tespit edilen ihlâllerin bütün karakteristik özellikleri belirtilmeli ve bunlar mümkün olan çok sayıdaki örneklerle desteklenmelidir.
- Bildirimi yapan kişi(ler) ya da kuruluş(lar) tam adreslerini, ülke ve şehir kodları da dahil telefon ve faks numaralarını ve e-posta detaylarını belirtmek zorundadırlar; isimsiz başvurular kabul edilmemektedir.
- İddia konusu ihlâl ile ilgili olarak tanıklık etmeleri mümkün olanların kimlikleri bildirilmelidir.
- Elde edilebiliyorsa, destekleyici belgeler sunulmalıdır. (Mahkeme kararları, doktor raporları vb.)
- İç hukuk yollarının kullanılması için başvuru yapıları belgelenmelidir.
- Eğer gerekiyorsa, bildirimde yer alan hangi konu ya da konuların gizli tutulması gerektiği belirtilmelidir.
- Bireysel davalarla ilgili olarak, konunun acil olup olmadığı belirtilmelidir.
- Başvuru yapıları, durumda herhangi bir değişiklik olduğunda bundan haberdar edilmelidir. (Sözelimi, bir kişi keyfi olarak gözaltına alınmış ve bundan dolayı başvuruda bulunulmuşsa, kişi serbest bırakıldığında başvuru yapıya bu yeni durum bildirilmelidir.)

Şikâyetin işleme konulması:

- Eğer başvuruda bulunulan yapı, bilgileri inanılır olduğu ve kendi yetki alanı içine girdiği sonucuna varırsa, bu bilgileri ilgili hükümete bildirir. (Bildirim ya normal bir mektup olarak ya da acil çağrı olarak yapılır.)
- Hükümetten cevap vermesi bir beklenilir ancak bu beklenti gerçekleşmezse hatırlatma yapılır.
- Yapılar, hükümetlerin konuya ilişkin cevaplarını tatmin edici bir sonuç alınca kadar izler.
- Bu cevaplar ilgili yapının yıllık raporlarında özet olarak yer alır ve yayınlanır.

Her ne kadar İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin Konusal Yapıları bu çalışmanın başında listelenmişse de, sadece bölgeyle bağlantılı olanlar hakkında spesifik bilgiler sunulmuştur.¹⁶

1. Özel Raportörler

a. Eğitim Hakkı ile ilgili Özel Raportör

- Komisyon'un 1998/33 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2001/29 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.¹⁷

Yetki ve Görevleri:

- Eğitim hakkının gelişimi konusunda ve özellikle de ücretsiz ilköğretim görme ve eğitim hakkının hayata geçirilmesinde karşılaşılan güçlükler üzerinde yoğunlaşır.
- Makul bir sürede ücretsiz ilköğretimin evrensel boyutta gerçekleşmesi amacıyla hükümetlerle işbirliği içinde çalışır.
- Eğitimde cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi konusunda yoğunlaşır.
- Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkını Koruma ve Geliştirme ile ilgili Özel Raportör ve İnsan Hakları Savunucularının Durumları ile ilgili Genel Sekreter Özel Temsilcisi ile yakın işbirliği içinde çalışır.

b. Yargısız ve Keyfi İnfazlarla İlgili Özel Raportör

- Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1982/35 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyonu'nun 2001/45 sayılı kararı ile yenilenmiştir.

¹⁶ Eğer bir konusal yapı ile ilgili bilgiler elde yoksa, bu bilgilere www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm adresinden ulaşılabilir.

¹⁷Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.¹⁸

Yetki ve Görevleri:

Aşağıdaki kıstaslara göre devreye girer:

- Gayr-î âdil yargılama sonucu idam cezası verilince;
- Temyiz hakkının, af ya da cezanın hafifletilmesi hakkının çiğnenmesi halinde;
- Suç işleme tarihinde 18 yaşından küçük olunması durumunda;
- Şahısların aklî dengesinin olmaması, hamile olması ya da yeni doğum yapmış anne alması halinde;
- Ölüm tehdidinin ya da idam edilme korkusunun olması / Devlet görevlilerinin, devlet ile işbirliği yapan ya da devletten himaye gören sivil milis gruplarının ya da birey veya grupların saldırısı nedeniyle ölüm hallerinde;
- İşkence, ihmal, zor kullanımı ya da gözaltı yerlerindeki hayatî tehlike arzeden koşullar nedeniyle gözaltında ölümlerin olması durumunda;
- Kolluk görevlileri ya da devletin emirlerine doğrudan veya dolaylı olarak uyarak hareket eden kişiler tarafından kesinlikle zorunlu ve ölçülü olma kriteri dışında şiddete başvurulması sonucu ölümlerin olması üzerine;
- Hayat hakkının ihlâl edildiği iddialarını inceleme ve uygun tazminatları ödeme yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi halinde;
- Silahlı çatışma sırasında hayat hakkının, özellikle de sivillerin hayat hakkının ihlâl edilmesi durumunda;
- Hayatlarının tehlikede olduğu bir ülkeyi terk eden kişilerin iltica arayışını ulusal sınırları kapatarak engelleme ve ayrıca kişilerin hayatlarının tehlikeye gireceği ülkelere gönderilmesi durumlarında;
- Jenosit söz konusu olunca.

Bireysel Davalar: Konuya ilişkin spesifik bir kılavuza bu çalışmanın sonunda yer verilmiştir.¹⁹

c. Yargıçların ve Hukukçuların Bağımsızlığı ile İlgili Özel Raportör

- Komisyon'un 1994/41 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2000/42 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.²⁰

¹⁸ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

¹⁹ Lütfen EK 2'ye bakınız.

²⁰ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

Yetki ve Görevleri: Yargının, hukukçuların ve mahkeme görevlilerinin sadece bağımsızlığına yönelik saldırıları değil ama aynı zamanda onların bağımsızlığını koruma ve geliştirme²¹.

Yargıç ve hukukçuların bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile ilgili ana ilkeler:

- Herkes yerleşik yasal prosedüre tâbi olarak olağan mahkemelerde yargılanma hakkına sahiptir.
- Yargının ve savcılarının hizmet şartları ve tayinleri nesnel ve yargının görev süresi garanti altında olmalıdır.
- Savcılar mağdurların görüşlerini dikkate almalı ve hakları hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamalıdır.
- Savcılar kamu görevlilerinin işlediği suçlara gereken dikkati göstermelidir.
- Herkesin bir avukattan hukukî yardım alma seçeneği olmalıdır. Bir avukatla iletişim ve istişarenin gizlilik içinde yapılmasını sağlayacak koşullar ve olanaklar sunulmalıdır. Gözaltındaki kişiler anında bir avukata ulaşabilmeli ve her hal-û-kârda bu olanak gözaltına alınmayı izleyen ilk 48 saat içinde sağlanmalıdır.
- Hükümetler avukatların işlevlerini yıldırma, taciz ve uygunsuz müdahalelerden bağımsızca yerine getirmesini sağlamalıdır.

d. Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkını Koruma ve Geliştirme ile ilgili Özel Raportör

- Komisyon'un 1993/45 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2002/48 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.²²

Yetki ve Görevleri:

- Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkını kullanma ya da bu hakkı geliştirme arayışında olan kişilere yönelik ayrımcılık, tehdit ya da şiddet kullanılması veya taciz edilmesi ile ilgili olarak rapor hazırlar ve önerilerde bulunur.
- İfade özgürlüğü hakkı şunları içerir: (i) herhangi bir konuda bilgi ve düşünce alış verişinde bulunmak, (ii) bunları bireyin kendi seçeceği herhangi bir basın-yayın aracı ile duyurması. İfade özgürlüğü sadece şu durumlarda sınırlandırılabilir: (i) Başkalarının haklarını ve itibarlarını korumak, (ii) Ulusla güvenliği korumak, (iii) asayişini korumak, (iv) Kamu sağlığını korumak, (v) kamu ahlâkını korumak. Bu durumlarda bile

²¹ Komisyon'un çalışması Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Yargı Bağımsızlığı ile ilgili Temel İlkeler, Hukukçuların Rolü ile İlgili Temel İlkeler ve Savcılarının Rolü ile İlgili Kılavuz'da belirtilen standartları temel alır. Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp50.htm

²² Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

sınırlamalar resmen yasalarda belirtilmeli ve bu konulardaki meşru amaçlarla orantılı olmalıdır.

Bireysel Davalar: Konuya ilişkin spesifik bir kılavuza bu çalışmanın sonunda yer verilmiştir.²³

Bireysel yazışmalarla ortaya çıkan durumlardan başka, Özel Raportör özellikle aşağıda belirtilen konulardaki bilgilerle ilgilenir:

- Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkını kullanma ya da bu hakkı geliştirme arayışında olan kişilerin gözaltına alınması, onlara yönelik ayrımcılık, tehdit ya da şiddet kullanılması veya onların tacize maruz kalması;
- Siyasi muhalefet partilerinin ve sendikacıların faaliyetleri;
- Basını hedef alan tutumlar;
- Yayıncılara ve diğer medya kurumlarında rol alan kişilere yönelik eylemler;
- İnsan hakları savunucularına yönelik eylemler;
- İfade özgürlüğü ile bağlantılı olarak kadınların insan hakları.

e. Din ve İnanç Özgürlüğü ile İlgili Özel Raportör

- Komisyon'un 1986/20 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2001/42 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.²⁴

Yetki ve Görevleri: Ayrımcılık yapmama, hoşgörü, düşünce özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, din ve inanç özgürlüğü, kişinin din ve inançlarını açıklama özgürlüğü, fizikî bütünlük ilkelerinin ihlâli ve özellikle kadınları etkileyenler başta olmak üzere bu alanlarda şiddet uygulanması konularını inceler ve bu konularda rapor hazırlar.²⁵

f. Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkını Kullanmasını Engelleme Aracı Olarak Paralı Asker Kullanılması ile İlgili Özel Raportör

- Komisyon'un 1987/16 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2001/3 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.²⁶

Yetki ve Görevleri:

²³ Lütfen EK 3'ye bakınız.

²⁴ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

²⁵ Raportör'ün çalışmaları İnsan Hakları Evrensel Beynamesi, Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Din ve İnanç Temelinde Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Her Türünün Giderilmesi ile ilgili Beyanname üzerinde temellenir. (www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_intole.htm)

²⁶ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

- Paralı askerlerin kullanılması ile ilgili olarak Hükümetlerden, uzman kurumlardan, hükümetler arası kurumlardan, sivil toplum örgütlerinden inanılır ve güvenilir bilgiler almak;
- Raportör'ün çalışmasına konu olan paralı asker, belli durumlarda kendi kaderini tayin hakkının kullanılmasını zaafa düşürmek üzere üçüncü bir tarafa hizmet veren askerî konularda ya da silâh kullanmakta bilgi ve tecrübeye sahip olan; meşru hükümeti istikrarsızlığa düşüren, terör yoluyla altyapıları yıkıma ya da zarara uğratan kişiler olarak tanımlanabilir. Paralı askerler suç işlemek ve insan haklarını zaafa uğrattıkları için parayla tutulmuş suç araçlarıdır.

Not: Özel raportör bireysel davaları incelemeyebilir.

g. İşkence Sorunu ile ilgili Özel Raportör

- Komisyon'un 1985/33 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2001/62 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.²⁷

Yetki ve Görevleri:

- Hükümetlerden, uzman kurumlardan, hükümetler arası kurumlardan, sivil toplum örgütlerinden güvenilir bilgiler toplamak;
- İşkenceye maruz kalan bireyler için Hükümetlere acil çağrılar yapabilmek amacıyla fizikî ve psikolojik işkence davalarını inceler.

Bireysel Davaların incelenmesi: Konuya ilişkin spesifik bir kılavuza bu çalışmanın sonunda yer verilmiştir.²⁸

Not: İşkence sonucu ölümler, Yargısız ve Keyfi İnfazlarla ilgili Özel Raportör tarafından ele alınır.

h. Kadınlara Yönelik Şiddet, Bunun Nedenleri ve Sonuçları ile ilgili Özel Raportör

- Komisyon'un 1994/45 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2000/45 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.²⁹

Yetki ve Görevleri:

- Kadınlara yönelik şiddet konusunda bilgi alış verişinde bulunmak, kadınlara yönelik şiddetin neden ve sonuçları konusunda araştırmalar

²⁷ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

²⁸ Lütfen EK 4'e bakınız.

²⁹ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

yapmak ve bireysel olayların ve genel olarak kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için alınacak uygun tedbirler konusunda önerilerde bulunmak.

- ‘Kadınlara yönelik şiddet’ kavramının tanımı Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Beyannamesi’nde³⁰ (2nci Madde) vücut bulur:
 - ‘Dayak, aile içinde kız çocuğunun cinsel istismarı, başlık parası ile bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadın cinsel organının tahribi, kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, eşler dışından gelen şiddet ve istismarla bağlantılı şiddet de dahil, aile içinde ortaya çıkan fizikî, cinsel ve psikolojik şiddet,
 - İşte, eğitim kurumlarında ve diğer yerlerde, tecavüz, cinsel istismar, cinsel taciz ve tehdit, kadın ticareti ve zorla fahişelik yaptırma da dahil toplum içinde ortaya çıkan fizikî, cinsel ve psikolojik şiddet,
 - Nerede olursa olsun Devlet tarafından yapılan ya da göz yumulan fizikî, cinsel ve psikolojik şiddet.’’

Bireysel Davaların incelenmesi: Konuya ilişkin spesifik bir kılavuza bu çalışmanın sonunda yer verilmiştir.³¹

2. Diğer Konusal Görevliler

a. Keyfî Gözaltı ile ilgili Çalışma Grubu

- Komisyon’un 1991/42 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon’un 2000/36 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör’ün ismi İnsan Hakları Komisyonu’nun web-sitesinden bulunabilir.³²

Yetki ve Görevleri:

- Keyfî olarak kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakılması ile ilgili davaları soruşturmak.³³
- Uzunca süre idarî gözaltında tutulan göçmen ve ilticacıların durumunu gözlemlemek.
- Gözaltı şartları ve mahpusların yasal konumu ile ilgili tatmin edici sonuçlar almak üzere gözaltı vb. yerleri (ilgili hükümetlerin daveti ile) ziyaret etmek.

Bireysel Davaların incelenmesi: Konuya ilişkin spesifik bir kılavuza bu çalışmanın sonunda yer verilmiştir.³⁴ Bu davalarda iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmemektedir.

³⁰ Bakınız: [www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.48.104.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.48.104.En?Opendocument)

³¹ Lütfen EK 5’e bakınız.

³² Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

³³ Bu çalışma Grubu’nun dayandığı bütün uluslararası standartlar Her Türden Gözaltı ve Hapiste Bulunan Bütün Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü içinde yer almaktadır. Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp36.htm

Davaların işleyişi:

- Uygulamanın keyfi olduğu düşünülen davalarda tercihen 90 günde Çalışma Grubu'na bilgi verilmek üzere konu ilgili Hükümete iletilir.
- Eğer söz konusu kişi, Çalışma Grubu'nun davayı ele almasını müteakiben serbest bırakılırsa, Grup, ilke olarak davayı dosyalayıp, kaldırır. Yine de, Çalışma Grubu dava konusu olayın keyfi olup olmadığına karar verme hakkını saklı tutar.
- Eğer Çalışma Grubu gözaltının keyfi nitelikte olduğunu belirlerse, söz konusu gözaltını keyfi olarak ilân eder ve ilgili hükümete önerilerde bulunur. Ayrıca Çalışma Grubu davayı gündemde tutabilir ya da konu ile ilgili bir "mütalâa"da bulunabilir.

Kendisine bildirimle intikal eden bireysel davaları incelemenin yanı sıra Çalışma Grubu kendi inisiyatifi ile keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma olaylarını ele alabilir.

b. Zora Dayalı ve İstemdışı Kayıplar ile ilgili Çalışma Grubu

- Komisyon'un 20(XXXVI) sayılı kararı ile 1980'de kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2001/46 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Raportör'ün ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.³⁵

Yetki ve Görevleri:

- Zora dayalı kayıplarla bağlantılı uluslararası standartlardan³⁶ kaynaklanan yükümlülükler Devletlerin uyup uymadığını izler.
- Bu Çalışma Grubu, zora dayalı ya da istemdışı kaybolan kişilerle ilgili sorunları inceler ve kaybolan yakınlarının akıbetlerinin ve yerlerinin belirlenmesinde ailelere yardımcı olur.
- "Kayıp" kişi, sonradan bu kayıp kişinin yerini gizleyen ya da bu kayıp kişinin akıbetini açıklamayı ya da özgürlüğünden yoksun bırakıldığını dolayısıyla bu kayıp kişinin yasaların koruması dışında bırakıldığını kabul etmeyi reddeden (i) devlet görevlileri ya da devletin bir başka seviyede ya da dalda unsuru veya (ii) bir hükümetin izni ya da bilgisi dahilinde (dolaylı ya da dolaysız olarak) hükümetin desteği ile ya da adına davranan örgütlü gruplar ya da özel şahıslar tarafından tutuklanan, gözaltına alınan ya da kayıp kişinin istemine aykırı olarak kaçırılan kişidir.³⁷

³⁴ Lütfen EK 6'ya bakınız.

³⁵ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

³⁶ İlâveten Bütün Bireyleri Zora Dayalı Kayıptan Koruma Deklarasyonu (Bakınız: [www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.47.133.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.47.133.En?OpenDocument))

³⁷ "Birleşmiş Milletler'de Konusal Mekanizmalar 2002: Bu Mekanizmaların Çalışmalarına ve Yetkilerine Genel Bir Bakış" (Af Örgütü, 2002)

Bireysel Davaların incelenmesi: Konuya ilişkin spesifik bir kılavuza bu çalışmanın sonunda yer verilmiştir.³⁸ Kayıpları kısa dönemli kabullenmemeler bu Çalışma Grubuna intikal ettirilmemelidir.

Davaların işleyişi: Bu Çalışma Grubu kaybolan kişinin nerede olduğuna dair hükümetten elde ettiği bilgiyi bireysel başvuru sahibine intikal ettirir. Eğer başvuru sahibi bu yazıya 6 ay içinde cevap vermez ya da Çalışma Grubu tarafından makul bulunmayan bir zeminde hükümet tarafından verilen bilgiye karşı çıkarsa, dava sonuçlanmış addedilir.

c. İnsan Hakları Savunucularının Durumları ile ilgili Genel Sekreter Özel Temsilcisi

- Komisyon'un 2000/61 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- Günümüzdeki Temsilci'nin ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.³⁹

Yetki ve Görevleri:

- İnsan hakları savunucularının durumu ve hakları ile ilgili bilgileri araştırma, alma, inceleme ve cevaplamak. İnsan hakları savunucuları, "ulusal ya da uluslararası düzeyde, bireysel olarak ve diğer kişilerle işbirliği içinde insan haklarının ve temel özgürlüklerin gerçekleşmesi ve korunması için çalışmak ve geliştirmek" amacıyla eylemlilik gösteren kişilerdir. (Everensel Olarak Tanınmış İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Geliştirmek ve Korumak Amaçlı Bireylerin Toplum Organ ve Gruplarının Hak ve Sorumlulukları Deklarasyonu'nun 2nci Maddesi⁴⁰).
- Everensel Olarak Tanınmış İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Geliştirmek ve Korumak Amaçlı Bireylerin Toplum Organ ve Gruplarının Hak ve Sorumlulukları Deklarasyonu'nun etkin bir şekilde uygulanması için hükümetlerle ve ilgili diğer unsurlarla işbirliği yapmak ve insan hakları savunucularının haklarının korunması için etkili stratejiler önermek.

Bireysel Davaların incelenmesi: Konuya ilişkin spesifik bir kılavuza bu çalışmanın sonunda yer verilmiştir.⁴¹

d. Ülke İçi Göç Ettirilenlerle ilgili Genel Sekreter Temsilcisi

- Komisyon'un 1992/73 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2001/54 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Temsilci'nin ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.⁴²

³⁸ Lütfen EK 7'ye bakınız.

³⁹ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

⁴⁰ Bakınız: [www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.53.144.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.53.144.En?OpenDocument)

⁴¹ Lütfen EK 8'e bakınız.

Yetki ve Görevleri:

- Bu Temsilci'nin çalışmasının esaslı bir kısmını, yürürlükteki uluslararası hukuku, insan hakları hukukunu, insancıl hukuku ve iltica hukukunu incelemek suretiyle ülke içi göç ettirilen kişilerle ilgili kuralsal hukukî bir çerçeve hazırlamaktır.
- Bu Temsilci, Ülke İçi Göç Ettirilme ile ilgili Kılavuz İlkeler hakkında rapor hazırlar.⁴³
- Ülke içi göç ettirilme ile ilgili küresel krize daha sistematik olarak cevap verebilmek amacıyla konuyla ilgili küresel bilgi yönetim sistemi yaratılmıştır.⁴⁴

Not: Bu konusal mekanizma bireysel davaları ele almaz.

C. Ülke Görevlileri

Irak'taki İnsan Hakları Durumu ile ilgili Özel Raportör

- Komisyon'un 1991/74 sayılı kararı ile kurulmuştur.
- İnsan Hakları Komisyon'un 2002/15 sayılı kararı ile yenilenmiştir.
- Günümüzdeki Temsilci'nin ismi İnsan Hakları Komisyonu'nun web-sitesinden bulunabilir.⁴⁵

Yetki ve Görevleri:

- Irak'ta meydana gelen Kürt nüfusa yönelik kimyasal silâhlarla saldırıların, sınır dışı etmelerin ve göç ettirmelerin yanı sıra kayıplar, idamlar ve keyfi gözaltılar ile insan haklarının ve temel özgürlüklerin toptan inkârının yarattığı endişeler üzerine 1991 yılında ihsas edilmiştir.
- Özel Raportör'e, hükümetler arası ve sivil toplum kuruluşlarınca sunulan bilgiler ile hükümet tarafından sunulan materyal ve yorumlar da dahil, uygun olduğunu düşündüğü bütün bilgilere dayanan Irak'taki insan hakları ihlallerinin kapsamlı bir incelemesini yapmak ve raporlarını BM Genel Kurulu'na sunmak yetki ve görevi verilmiştir.

Not: Temsilci bireysel davaları ele almaz ancak Irak'taki insan hakları durumunu inceler.

D. Diğer Şikâvet Prosedürleri

Kadınların Konumu ile ilgili Komisyon'un Prosedürü

⁴² Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

⁴³ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/principles.htm

⁴⁴ Bakınız: www.idpproject.org

⁴⁵ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/tm.htm

Yetki ve Görevleri:

- Kadınların politik, ekonomik, sivil, sosyal ve eğitim alanlarındaki haklarının gelişimi ile ilgili olarak Ekonomik ve Sosyal Konsey'e öneriler ve raporlar hazırlar. Komisyon, ayrıca, kadınların hakları alanında derhal dikkate alınması gereken acil problemler konusunda önerilerde bulunur. Komisyon'un amacı erkeklerin ve kadınların eşit haklara sahip olması ilkesinin hayata geçirilmesinin geliştirilip gerçekleşmesidir.

Şikâyet Prosedürü:

- Kadınların hakları ile ilgili küresel trendi ve süreklilik gösteren örnekleri saptamak amacıyla gizliliği olan bir prosedür düzenlenmiştir. 1503 prosedürü gibi bu prosedür insan hakları ihlallerinin mağdurlarına çareler sunmayı amaçlamamaktadır. Bireyler ve sivil toplum örgütleri Komisyon'la yazışabilir. Kadınlara yönelik süreklilik gösteren ve güvenilir dayanakları olan gayri adil ve ayrımcı görünüşteki uygulamaları Komisyon'a ileten konuya ilişkin yazışmalar, Yazışmalarla ilgili Çalışma Grubu tarafından incelenir. Komisyon davaları kapalı oturumlarda ele alır ve öneriler yaparak Ekonomik ve Sosyal Komisyon'a raporlar sunar.

II. Sözleşmelerden Kaynaklanan Yapılar Nasıl Kullanılır

Sözleşmelerden kaynaklanan yapılar, sözleşmelerdeki yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini izlemek üzere 7 ana insan hakları sözleşmesince⁴⁶ kurulan Komitelerdir. Yılda iki kez New York'ta toplanan ve Kadınların Gelişimi için BM Bölümü'nün çalışmaları çerçevesinde görev yapan Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Komitesi istisna olmak üzere, diğer bütün sözleşme yapıları esas olarak Cenevre'de toplanırlar ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin çalışmaları çerçevesinde görev yaparlar.

Sözleşmelerden kaynaklanan yapılar, Sözleşmelere taraf olan devletlerce seçilen üyelerden oluşur. Ancak Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Ekonomik ve Sosyal Konsey'ce seçilen üyelerden oluşur. Seçimlerde dengeli coğrafi dağılım ve belli başlı hukuki sistemlerle birlikte farklı uygarlıkların temsili de göz önüne alınır. Üyeler bağımsız uzmanlar olarak kendi şahısları namına çalışırlar ve yıl boyunca düzenli olarak toplanırlar.

Bu yapıların kullanılabilmesi ilgili devletin söz konusu insan hakları sözleşmesini onaylamış olmasıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Sözleşmelerden kaynaklanan yapıların izleme faaliyetleri, devletler tarafından düzenli olarak verilen Devlet raporlarının incelenmesi temelinde yürütülür. Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, BM İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme ve Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası

⁴⁶ Daha önce sunulan bilgilere bakınız.

Sözleşme ile bağlantılı hak ihlalleri konusunda bireyler şikâyette bulunabilirler.⁴⁷ BM İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi ve Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme ayrıca soruşturma prosedürü getirmektedir, ki bunlar, sistematik ya da hayafî önemdeki sözleşme ihlallerine ilişkin kaygılarla ilgili olarak incelemeler yapılmasını ya da taraf devletlere heyetler gönderilmesini de kapsar.

A. Rapor Sistemi

Genel olarak, sözleşmelerden kaynaklanan yapıların esas fonksiyonu, taraf devletler tarafından periyodik olarak sunulan raporları gözden geçirmek ve ilgili sözleşme hükümlerinin uygulanması için taraf devletlerce atılan adımlara işaret etmek ya da göstermek de dahil, taraf devletlerin raporları üzerinde yorumlar yapan birer organ olarak çalışmaktır.⁴⁸ Her bir taraf devlet, ilgili sözleşmeyi onaylamasından ya da sözleşmeye taraf olmasından kısa bir süre sonra ilk raporunu ve daha sonra da bunu izleyecek periyodik raporlarını belirlenen aralıklarla sunmayı taahhüt eder.

Sürece Genel Bir Bakış: Rapor prosedürü her bir Komite için farklı olmakla birlikte, bütün hepsi benzer temel bir süreç izlemektedir. Her bir Komite'nin rapor süreci ile ilgili farklılıkları için aşağıya bakınız.

- Rapor: Sözleşmeden kaynaklanan yapılar Devlet raporlarının hazırlanması ile ilgili olarak genel bir kılavuz yayınlarlar. Raporun alınması üzerine, bazı Komiteler, Komitenin özellikle ilgilendiği sorunlarla ilgili olarak taraf devlete bildirimde bulunur. Komiteler ayrıca Devlet raporlarını yayınlarlar. Devlet raporlarının verilme tarihleri ilgili sözleşmenin yer aldığı web sitesi adreslerinden bulunabilir.
- İnceleme: Raporunu sunmak ve Komite üyelerinin sorularını cevaplamak üzere taraf Devletin temsilci gönderebileceği ilgili Komite'nin Devlet raporunu inceleme toplantıları kamuya açık toplantı olarak planlanır. Komiteler, ellerinde bulunan bütün bilgilerin ışığında taraf Devletlerin raporlarını değerlendirirler. Bu çalışma, söz konusu sorun ya da söz konusu devlet hakkında ilgi ve bilgiye sahip diğer BM unsurlarından, uzman kuruluşlardan ve sivil toplum örgütlerinden gelen raporlar gibi dış kaynaklardan gelen bilgileri de kapsar.
- Nihâî Gözlemler: İncelemeler sonunda, Komiteler, Devlet raporları ile ilgili "Nihâî Gözlemler"ini ya da "Nihâî Yorumlar"ını karar bağlarlar. Bu, Komiteler için, sözleşme ihlalleri ile ilgili kayguları belirlemek ve yapılacaklarla ilgili önerilerini sunmak için bir fırsat niteliğindedir.

1. İnsan Hakları Komitesi

Bireysel şikâyetleri İnsan Hakları Komitesine sunmaya izin veren Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme⁴⁹ ve bu sözleşmeye ek 1 Nolu Seçmeli

⁴⁷ Başvuru şartları ile ilgili daha fazla bilgi için ilgili eklere bakınız.

⁴⁸ Devletlerin raporları ile ilgili tarihçe için bakınız:

www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/newhvalrepyconv?OpenView

⁴⁹ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

Protokol⁵⁰ 2200 A (XXI) sayılı kararı ile 16 Aralık 1966'da BM Genel Kurulu tarafından benimsenmiş ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁵¹

Yetki ve Görevleri: İnsan Hakları Komitesi, taraf devletlerin Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi uygulayıp uygulamadıklarını izlemek üzere kurulmuştur. Sözleşme'ye Ek 1 Nolu Seçmeli Protokol'de düzenlendiği şekliyle Komite'ye getirilebilecek bireysel haklar Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 6ncı Maddesi'nden 27nci Maddesi'ne kadar olan maddelerinde düzenlenmiştir.

Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 40ncü Maddesi, Sözleşme tarafından tanınan hakları etkileyecek önlemler ve bu hakların kullanımı ile ilgili elde edilen ilerlemeler hakkında taraf devletin vermek durumunda olduğu raporlarla ilgili yükümlülükleri düzenler. İlk rapor, Sözleşme'nin ilgili devlet açısından yürürlüğe girdiği ilk yıl içinde verilmeli ve bundan sonraki raporlar Komite'nin talebi üzerine sunulmalıdır.

İnsan Hakları Sözleşmeleri, ancak Sözleşme ilgili devletçe kabul edildiğinde –ki, bu genellikle Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından onaylanması ile ortaya çıkar-, taraf devlete bağlayıcı yükümlülük getirirler.

Bölge Ülkelerinde Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Sözleşmeye Ek 1 ve 2 Nolu Seçmeli Protokol'lerin yürürlüğe girdiği tarihler: ⁵² (*1 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla*)

- **Ermenistan:** Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ek 1 Nolu Seçmeli Protokol aynı tarihte 23 Eylül 1993'de yürürlüğe girmiştir.
- **Azerbaycan:** Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 13 Kasım 1992 tarihinde, Ek 1nci Seçmeli Protokol 27 Şubat 2002 ve Ek 2nci Seçmeli Protokol 22 Nisan 1999 tarihlerinde yürürlüğe girmiştir..
- **Gürcistan:** Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ek 1 Nolu Seçmeli Protokol aynı tarihte 3 Ağustos 1994'de ve Ek 2 Nolu Seçmeli Protokol ise 22 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- **İran:** Sadece Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- **Irak:** Sadece Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- **Suriye:** Sadece Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵⁰ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

⁵¹ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/6/a/introhc.htm

⁵² Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek 2 Nolu Seçmeli Protokol ölüm cezasının kaldırılmasını amaçlamakta olup, BM Genel Kurulu'nun 44/128 sayı ve 15 Aralık 1989 tarihli kararı ile kabul edilerek, ilân edilmiştir. (Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_opt2.htm)

- **Türkiye:** Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 23 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ek 1 Nolu Seçmeli Protokol 3 Şubat 2004 ve Ek 2 Nolu Seçmeli Protokol 6 Nisan 2004 tarihlerinde imzalanmış olmakla birlikte, her iki Protokol de henüz onaylanıp yürürlüğe girmiş değildir.

2. İşkence Karşıtı Komite⁵³

Bu Komite, BM Genel Kurulu'nun 39/46 sayı ve 10 Aralık 1984 tarihli kararı ile kabul edilen İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi'nin⁵⁴ 17nci maddesine istinaden kurulmuştur.

Bu Komite Birleşmiş Milletler'in yeni bir yapısı olarak ortaya çıkmıştır. İşkence ve insanlık dışı muamele karşıtı çok taraflı bir belgenin özgül denetleme aracı olarak 1 Ocak 1988'de çalışmaya başlamıştır. Komite'nin Nisan 1988'deki ilk toplantısından bu yana, çoğu farklılık gösteren faaliyetler yürütmüştür.

Yetki ve Görevleri: Komite, Sözleşme'nin işkenceden korunmanın güçlendirilmesi için düzenlenmiş olan yükümlülüklerinin etkinliğini ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmesini analiz etmek için Sözleşme'deki geniş inceleme ve soruşturma yetkileri ile donatılmıştır. İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi'ne Ek Taslak Seçmeli Protokol'u detaylandırmak için kurulmuş olan Çalışma Grubu Komite'ye çalışmalarında destek olmaktadır. Ziyaretler yapan bağımsız Uluslararası ve ulusal yapılar kurulmasını öngören Taslak Seçmeli Protokol, 18 Aralık 2002 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından benimsenmiştir.

Sözleşme'nin 19 maddesi gereği, taraf devletlerin tanınmış hakların geliştirilmesi için almış oldukları önlemleri içeren raporları Genel Sekreter aracılığı ile Komite'ye sunmak durumundadırlar. İlk rapor, Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından imzalanmasından sonraki ilk yıl içinde verilmeli ve bundan sonraki raporlar her 4 yılda bir verilmelidir.

İnsan Hakları Sözleşmeleri, ancak Sözleşme ilgili devletçe kabul edildiğinde –ki, bu genellikle Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından onaylanması ile ortaya çıkar-, taraf devlete bağlayıcı yükümlülük getirirler.

Bölge Ülkelerinde, İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi'nin yürürlüğe girdiği tarihler: (1 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla)

- **Ermenistan:** Sözleşme 13 Ekim 1993 tarihinde yürürlüğe girmişse de, Ermenistan Sözleşme'nin 22nci maddesinde yer alan bireysel şikâyetlerin yapılması ve işlem görmesini hakkını tanımamaktadır.
- **Azerbaycan:** Sözleşme 15 Eylül 1996 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, Azerbaycan ayrıca Sözleşme'nin 22nci maddesinde yer alan bireysel şikâyetlerin yapılması ve işlem görmesi hakkını tanımıştır.

⁵³ Bakınız: www.unhcr.ch/html/menu6/2/fs17.htm

⁵⁴ Bakınız: www.unhcr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm

- **Gürcistan:** Sözleşme 25 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, Gürcistan ayrıca Sözleşme'nin 22nci maddesinde yer alan bireysel şikâyetlerin yapılması ve işlem görmesi hakkını tanımıştır
- **İran:** Sözleşmeyi imzalamıştır.
- **Irak:** Sözleşmeyi imzalamıştır.
- **Suriye:** Sözleşmeyi imzalamıştır.
- **Türkiye:** Sözleşme 1 Eylül 1988 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, Türkiye, ayrıca Sözleşme'nin 22nci maddesinde yer alan bireysel şikâyetlerin yapılması ve işlem görmesi hakkını tanımıştır.

3. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Önleme Komitesi

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Önleme Komitesi,⁵⁵ BM Genel Kurulu'nun 34/180 sayı ve 18 Aralık 1979 tarihli kararı ile benimsediği Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme'nin⁵⁶ hükümleri çerçevesinde kurulmuştur. Sözleşme, kadın hakları ile ilgili hukuksal bir yapı, uluslararası kabul gören ilkeler getirmiştir.

Yetki ve Görevleri: Komite, Sözleşme'nin taraf devletler tarafından uygulanmasını gözlemlemekle görevli olup, Sözleşme'ye taraf olan devletlerde kadın haklarının gelişmesini izler.

Sözleşme'nin 18nci maddesi gereği, taraf devletlerden, Sözleşme hükümlerine uygun olarak yasama, yargı ve diğer yollarla alınan tedbirler hakkında BM Genel Sekreteri'ne rapor vermeleri istenmektedir. İlk rapor, Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından onaylanmasından ya da Sözleşme'ye taraf olunmasından sonraki ilk yıl içinde verilmeli ve bundan sonraki raporlar en az 4 yılda bir ya da Komite tarafından talep edildikçe verilmelidir. Rapor sistemi iddialaşma yerine Komite ile devletler arasında yapıcı bir diyalogun kurulması anlamına gelmektedir. Ayrıca Komite, raporların incelenmesinden çıkan sonuçlara dayanarak Sözleşme'nin yorum ve uygulanması ile ilgili öneri ve genel tavsiyelerde bulunur.

İnsan Hakları Sözleşmeleri, ancak Sözleşme ilgili devletçe kabul edildiğinde –ki, bu genellikle Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından onaylanması ile ortaya çıkar-, taraf devlete bağlayıcı yükümlülük getirirler.

Bölge Ülkelerinde Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme ve Sözleşme'ye Ek Seçmeli Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihler: (1 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla)

- **Ermenistan:** Sadece Sözleşme 13 Ekim 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- **Azerbaycan:** Sözleşme 9 Ağustos 1995, Ek Protokol 1 Eylül 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵⁵ Bakınız: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committ.htm

⁵⁶ Bakınız: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/conven.htm

- **Gürcistan:** Sözleşme 25 Kasım 1994, Ek Protokol 1 Kasım 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir
- **İran:** Sözleşme'yi de, Ek Protokol'ü de henüz imzalamamıştır.
- **Irak:** Sadece Sözleşme 12 Eylül 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- **Suriye:** Sadece Sözleşme 27 Nisan 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir
- **Türkiye:** Sözleşme 19 Ocak 1986, Ek Protokol 29 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir

4. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi

İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Komitesi,⁵⁷ BM Genel Kurulu'nun 2106 (XX) sayılı 21 Aralık 1965 tarihinde benimsediği kararla kabul ettiği Her Türden Irk Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Uluslararası Sözleşme çerçevesinde Birleşmiş Milletler'in kurduğu ilk Komite'dir.⁵⁸ Bu Komite'nin kuruluşu diğerlerinin kurulmasına emsal teşkil etmiştir.

Yetki ve Görevleri: Komite, Sözleşme'nin uygulanmasını izler, ki, Sözleşmeye taraf olmalarıyla birlikte Devletler Sözleşme'de belirlenen ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasıyla ilgili önlemleri almayı taahhüt ederler.

Sözleşme'nin 9ncu maddesi taraf her devlete Sözleşme'nin taraf devletleri yükümlü kıldığı uygulamaları rapor etme taahhüdünde bulunmasını şart koşar. İlk rapor, Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından onaylanmasından ya da Sözleşme'ye taraf olunmasından sonraki ilk yıl içinde verilmeli ve bundan sonraki raporlar 2 yılda bir ya da Komite tarafından talep edildikçe verilmelidir.

İnsan Hakları Sözleşmeleri, ancak Sözleşme ilgili devletçe kabul edildiğinde –ki, bu genellikle Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından onaylanması ile ortaya çıkar-, taraf devlete bağlayıcı yükümlülük getirirler.

Bölge Her Türden Irk Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihler: (1 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla)

- **Ermenistan:** 22 Temmuz 1993.
- **Azerbaycan:** 15 Eylül 1996
- **Gürcistan:** 2 Temmuz 1999.
- **İran:** 4 Ocak 1969
- **Irak:** 13 Şubat 1970
- **Suriye:** 21 Mayıs 1969
- **Türkiye:** 16 Ekim 2002

5. Çocuk Hakları Komitesi

⁵⁷ Bakınız: www.unhcr.ch/html/menu2/6/cerd.htm

⁵⁸ Bakınız: www.unhcr.ch/html/menu3/b/d_icerd.htm

Komite,⁵⁹ ilk 10 üyesini seçmesinden sonra ilk kez 1991 yılında toplanmıştır. Komite, BM Genel Kurulu'nun 44/25 sayı ile 20 Kasım 1990 tarihli kararıyla kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne⁶⁰ istinaden kurulmuştur.

Yetki ve Görevleri: Komite, Çocuk Hakları Sözleşmesi tarafından konulan ilkelere taraf devletlerin ne kadar bağlı kaldıklarını izleyen bir BM organıdır.

Sözleşme'nin 44ncü maddesi gereği, taraf devletler Genel Sekreter aracılığıyla Sözleşme'de tanınan hakları etkili kılmak üzere aldıkları önlemleri Komite'ye rapor ederler. İlk rapor, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içinde ve bundan sonraki raporlar ise 5 yılda bir verilmelidir. Raporların incelenmesi sonucu ortaya çıkabilecek belli ilkesel sorunlarla ilgili olarak taraf devlete önceden bildirim yapılabilmesi için, Çalışma Grubu ile ilgili hükümet temsilcileri arasında bir hazırlık toplantısı düzenlenir.

İnsan Hakları Sözleşmeleri, ancak Sözleşme ilgili devletçe kabul edildiğinde –ki, bu genellikle Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından onaylanması ile ortaya çıkar-, taraf devlete bağlayıcı yükümlülük getirirler.

Bölge Ülkelerinde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yürürlüğe girdiği tarihler: (1 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla)

- **Ermenistan:** 23 Temmuz 1993
- **Azerbaycan:** 12 Eylül 1992
- **Gürcistan:** 2 Temmuz 1994
- **İran:** 12 Ağustos 1994
- **Irak:** 15 Temmuz 1994
- **Suriye:** 14 Ağustos 1993
- **Türkiye:** 4 Mayıs 1995. *(Öte yandan koyduğu ihtirazî kayıtlarla "Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tut"muştur.*

6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi

Diğer insan hakları komitelerinden farklı olarak, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi,⁶¹ ilgili Sözleşme'nin yansıması olarak değil, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin uygulanmasını izlemekle görevli kendisinden önceki iki organın umulandan daha az etkili olmasını müteakip Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından kurulmuştur⁶². Dolayısıyla Komite, Konsey'in tamamlayıcı bir organı olup, yetkisini Konsey'den alır. Komite 1985'te kurulmuş ancak ilk toplantısını 1987'de yapmıştır.

⁵⁹ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/

⁶⁰ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/treaties/crc.htm

⁶¹ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/6/cescr.htm

⁶² Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs16.htm

Yetki ve Görevleri: Komite'nin birincil işlevi Sözleşme'nin taraf devletlerden tarafından uygulanmasını izlemektir. Komite, taraf devletlerle yapıcı bir diyalog geliştirip, çeşitli araçlarla Sözleşme'deki normların devletler tarafından uygun bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını belirlemeye ve Sözleşme'nin uygulanıp işlerlik kazandırılmasına ivme kazandırmaya çalışır.

Sözleşme'nin 16 ve 17nci maddeleri gereği, taraf devletler Komite'ye periyodik raporlar verme yükümlüğünü üstlenmişlerdir. İlgili devlet, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesini izleyen iki yıl içinde ilk raporunu ve bundan sonra her beş yılda bir de periyodik raporlarını sunar. Periyodik raporlar, Sözleşme'de yer alan hakların hayata geçirilmesi için yasama ve yargı yoluyla alınan önlemleri, izlenen siyasetleri ve diğer önlemleri dile getirmelidir.

Komite'nin 16 Nolu Gerçekler Sayfası'na Ek-III'te,⁶³ Sivil Toplum Örgütlerinin rapor sürecine ve Komite'nin diğer herhangi bir faaliyetine nasıl katılabilecekleri açıklanmıştır.

İnsan Hakları Sözleşmeleri, ancak, Sözleşme, ilgili devletçe kabul edildiğinde –ki, bu genellikle Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından onaylanması ile ortaya çıkar-, taraf devlete bağlayıcı yükümlülük getirirler.

Bölge Ülkelerinde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihler: (1 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla)

- **Ermenistan:** 13 Aralık 1993.
- **Azerbaycan:** 13 Kasım 1992.
- **Gürcistan:** 3 Ağustos 1994.
- **İran:** 3 Ocak 1976.
- **Irak:** 3 Ocak 1976.
- **Suriye:** 3 Ocak 1976.
- **Türkiye:** 23 Aralık 2003.

7. Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarını Koruma Komitesi

Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme,⁶⁴ 18 Aralık 1990 tarihinde kabul edilmiş ve 1 Temmuz 2003'te yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarını Koruma Komitesi'nin kurulmasını sağlamıştır.

Yetki ve Görevleri: Komite, Sözleşme yükümlülüklerinin taraf devletlerce yerine getirilmesini denetler. Sözleşme, tüm göçmenlik süreci boyunca göçmen işçilerin istismar edilmesini önleme ve engellemeyi amaçlar.

Taraf devletler, Sözleşme'nin uygulanması için attıkları adımları Sözleşme'nin ilgili devlette yürürlüğe girmesinden sonraki ilk yıl içinde ve daha sonra da her beş yılda bir rapor etme yükümlülüğünü kabul ederler.

⁶³ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs16.htm

⁶⁴ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/m_mwctoc.htm

1 Mart 2004 tarihi itibarıyla sadece 35 devlet Sözleşme'yi imzalamış⁶⁵ ya da Sözleşme'ye taraf olmuştur. Sözleşme'yi Azerbaycan 11 Ocak 1999 tarihinde imzalamış ve 11 Temmuz 2003'te Sözleşme yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise 13 Ocak 1999 tarihinde Sözleşme'yi imzalamış ancak Sözleşme henüz bu ülkede yürürlüğe girmemiştir. Kürt bölgesindeki diğer ülkelerin hükümetleri henüz Sözleşme'yi imzalayıp, Sözleşme'ye taraf olmamışlardır.

B. Bireysel Şikâyet Posedürü

Not: Çocuk Hakları Komitesi ve Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi bireysel davalara bakmamaktadır.

İşleyişe genel bir bakış: Her ne kadar Komitelerin şikâyetleri ele alış prosedürü farklılıklar içerse de her birinin işleyişi benzer özellikler taşır. Komitelerin işleyişteki farklılıkları bu çalışmanın ilerleyen aşamasında ele alınacaktır.

Şikâyet mekanizmasının işleyişi:

- Şikâyetçi şikâyetini hazırlayıp, gönderir.
- BM genel Sekreterliği ya da yazıyı alan ilgili yetkili şikâyeti ilgili Sözleşme organına iletir.
- Sözleşme organı yazıyı kaydeder.
- Sözleşme organı kapalı oturumda şikâyetin kabul edilebilir olup olmadığını ve niteliğini inceler.
- Sözleşme organı kendi görüşünü -ki, ayrıca “Karar” olarak da adlandırılır- ilgili taraflara bildirir.
- Sözleşme organı duruma göre devlet tarafının “karar”a verdiği cevapla bağlantılı olarak izleme faaliyetleri yürütür.

Şikâyetin Hazırlanması: Şikâyet etmek isteyenler ilk etapta şikâyet dilekçesi hazırlamak zorundadırlar. Şikâyet hazırlanırken aşağıda belirtilen esaslara dikkat etmek gerekir:

- Şikâyet yazılı olarak yapılmalı ve imzalı olarak konuyla ilgili Komite'ye hitaben yazılmalıdır.
- Şikâyette bulunan kişinin hak ihlâlinden kişisel olarak etkilenmiş olması gerekir. Kişisel olarak etkilenmemiş taraflarca getirilen şikâyetler kabul edilemez olarak değerlendirilir. Bir başkası adına şikâyette bulunan kişiler bu konuda kendilerine yetki verildiğini belgelemek durumundadırlar. Belli durumlarda Komite resmi yetki istemeyebilir. (Örneğin, çocuklar adına ebeveynler tarafından yapılan şikâyetlerde ya da kişinin hapiste olup da dış dünya ile iletişim kuramadığı hallerde.)

⁶⁵ Bakınız: <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterIV/treaty25.asp>

- İddia konusu ihlâlin söz konusu hakları koruyan Sözleşme'yle korunuyor olması gerekir. Aksi takdirde şikâyet esas itibarıyla (*ratione materiae*) kabul edilemez ilan edilir.
- Şikâyet isimsiz olarak yapılamaz, ancak belli koşullarda şikâyetçi gizlilik talebinde bulunabilir.
- Başvuru sahibi, özgül durumlarda ara tedbir kararı alınması talebinde bulunabilir ancak bu nihai kararı belirleyici bir anlam taşımaz.
- İddia konusu ihlâlin olduğu sırada, mağdurun iddia konusu ihlâli yapan devlet tarafının yetki alanında bulunuyor olması gerekir. Sözleşme organı, eylemi yapan devletin ilgili sözleşmeyi imzalamamış olması halinde şikâyeti işleme koymaz. Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme'nin söz konusu olduğu durumlarda devletin hem sözleşmeyi hem de bireysel başvuru hakkını tanıyan ilgili Ek Seçmeli Protokolleri imzalamış; Her Türden Irk Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Uluslararası Sözleşme ve İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi ile ilgili şikâyetlerde de muhatap devletin Sözleşme organlarının yetkisini tanıdığını beyan etmiş olması gerekir. Sözleşmeler geçmişe yönelik olarak uygulanmaz, dolayısıyla Sözleşme'nin ilgili devlet tarafından imzalanmasından önceki tarihte meydana gelen bir ihlâl şikâyete konu olamaz. (*ratione temporis*)
- Şikâyet yapılmadan önce, mağdur tüm iç hukuk yollarını tüketmiş olmalıdır. Eğer çözüm için iç hukuk yollarının tüketilmesi makul olmayan bir şekilde uzun sürüyorsa ya da eğer bu çözümler etkin değil veya çözüm sunulmuyorsa, iç hukuk yollarını tüketme koşulu aranmayabilir.
- Çoğu Sözleşme organı için resmî bir zaman sınırlaması söz konusu değildir. Ulusal yargı sisteminde nihaî kararın verilmesinden sonraki altı ay içinde başvuru yapılmasını öngören Her Türden Irk Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Uluslararası Sözleşme bu konuda istisna oluşturmaktadır. Mamafih, şunu kaydetmek gerekir ki, başvurunun inanılabilirliği ve delillerin azamî ölçüde kullanılmasına olanak vermek bakımından, kişi başvuruyu geciktirmekten sakınmalıdır. Gecikme başvurunun kabul edilemezliği sonucunu doğurabilir.
- Ayrıca kaydetmek gerekir ki, eğer taraf devlet herhangi bir ihtirazî kayıt koymuşsa, bu, şikâyetçinin şikâyetini ilgili Komiteye götürmesi imkânını kısıtlayıcı bir etki yapabilir.
- Aynı şikâyet herhangi bir başka uluslararası yapı tarafından inceleniyor olmamalı ya da daha önceden uluslararası bir başka soruşturmaya veya karara konu olmamış olmalıdır.
- Mağdurun iddiası tatmin edici temellere oturmalıdır.

- Şikâyeti yapan kişi şikâyet dilekçesinin yazılması için hukukçulardan ya da sivil toplum örgütlerinden yardım alabilir. Sivil toplum örgütleri onlar adına dava açma konumunda değillerdir.
- Birbiri ile aynı şikâyetler kabul edilmez, ancak aynı ihlâlden mağdur olan kişiler ayrı ayrı şikâyette bulunabilirler.
- Model başvuru formları bulunmakla birlikte, bunların kullanılması şart değildir. Bu model formlar şikâyet dilekçesinde bulunması gereken bilgileri ortaya koymaktadır.

Ayrıca aşağıda belirtilen destekleyici belgeler şikâyet başvurusunda yer almalıdır:

- Mağdurun, ihlâl ile ilgili olgulara dayanan mümkün olduğu kadar detaylandırılmış imzalı ifadesi;
- Olabilecek her tanığın imzalı ifadesi;
- Muhtemel psikolojik ve fizikî etkileri ortaya koyucu tıbbî rapor ve belgeler;
- İdarî ve adlî kararları gösterir belgeler;
- Eğer söz konusu ise, otopsi raporları;
- Konuyla bağlantılı fotoğraflar.

Karara ulaşılması: Sözleşme organlarının şikâyeti gündeme alma ve karara bağlaması söz konusu olduğunda, Komitelerin karar mekanizmasının işleyişi aşağıdaki gibidir:

- Her bir bireysel davada, ilgili Sözleşme organı iki konuda karar verir: (i) Şikâyetin kabul edilebilirliği ve (ii) eğer kabul edilebilir olduğu kanaatine varılırsa, esas hakkındaki karar.
- Sözleşme organının şikâyeti açıkça kabul edilemez bulunduğu durumlarda, taraf devletin iddialara cevap vermesi istenmeksizin şikâyetin kabul edilemez olduğu ilân edilir.
- Diğer durumlarda, kabule ilişkin ön test geçildiğinde, Sözleşme organı iddialara muhatap olan devleti, hem şikâyetin kabul edilebilirliği hem de esas açısından şikâyet dilekçesine cevap vermeye davet eder.
- Sonra, şikâyet sahibine, taraf devletin Sözleşme organına yaptığı sunuşa cevap verme imkânı tanınır.
- Komite, şikâyeti kabul edilemez bulur ve şikâyet sahibi de bu kabul edilemezlik kararının yersiz olduğunu düşünürse, Sözleşme organından kararını yeniden gözden geçirmesini ya da yeniden konuyu incelemesini talep edebilir.
- Prosedür, belli bir kişinin sorunlarını çözmeyi amaçladığı için, soruşturma ve uygun işlemleri yapabilmesi açısından taraf devlete kişinin adı bildirilir. Mamafih, eğer gerekiyorsa, şikâyetin soruşturulması esnasında daha geniş bir kamuoyundan ve Komite'nin yayınlarında kişinin adı saklı tutulabilir.

1. İnsan Hakları Komitesi

Komite'nin çoğu toplantısı kamuya açıktır ancak bireysel şikâyetlerin değerlendirildiği toplantılar özel (kapalı) oturumlarda ele alınır.

Şikâyetlerin sunulması ile ilgili olarak yukarıda anlatılan temel süreç burada da geçerlidir ve daha detaylı ve özgül bilgiler için Komite'nin sunduğu bilgilere bakılabilir. Model formda⁶⁶ belirtilen temel bilgiler şikâyetlerde sunulmalıdır. Bunlar en azından şu hususları ihtiva etmelidir:

- Mağdurun kimliği ve irtibat bilgileri.
- İhlâlî yaptığı iddia edilen taraf devletin adı.
- Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin hangi hükümlerinin ihlâl edildiği.
- İlgili bütün olgular ve bunları destekleyen belgeler.
- İç hukuk çözüm yollarının tüketilmesi için hangi adımların atıldığı, bunların kanıtları ve neden iç hukuk çözüm yollarının etkisiz olduğu ya da hiç olmadığı veya makul olmayan ölçüde uzun bir zaman aldığı.
- Eğer konu bir başka uluslararası soruşturmaya tâbi tutuluyor ya da tutulmuşsa veya bu konuda karara varılmışsa bununla ilgili bilgi ve belgeler.
- Talep edilen çözüm.

İnsan Hakları Komitesi Prosedür Kuralları'nın 86ncı maddesi⁶⁷ gereği derhal tedbir alınması söz konusu olan **acil özel durumlar**: Davayla ilgili olarak taraf devletle yazışma yapılmadan önce, Komite, iddia konusu ihlâlin mağduru kişinin geriye dönülmez bir zarara uğramasından sakınmak için ara tedbir kararı alarak ilgili devletten konuya ilişkin talepte bulunabilir.

Özgül hususlar:

- Şikâyetçi, hem Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye, hem de Sözleşme'ye Ek Seçmeli İnci Protokol'e taraf olan bir devleti şikâyet edebilir.
- Şikâyete söz konusu olay Sözleşme'ye Ek Seçmeli İnci Protokol'ün ilgili devlette yürürlüğe girmesinden önce meydana gelmiş olsa bile, eğer Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi ihlâl eden olayın etkileri daha sonrasında da devam ediyorsa, başvuru kabul edilebilir.
- İnsan Hakları Komitesi'ne yapılan şikâyet, eğer Özel Raportör'e ya da 1503 Prosedür'üne intikal etmiş olsa bile kabullenilemez olarak ilân edilmez.

⁶⁶ Lütfen EK 9'a bakınız

⁶⁷ Bakınız: [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CCPR.C.3.Rev.6.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CCPR.C.3.Rev.6.En?Opendocument)

- Bir başka uluslararası mekanizmaya götürülmüş olan bir şikâyet, eğer Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme konuyla ilgili daha kapsamlı bir koruma getiriyorsa, bu şikâyet İnsan Hakları Komitesi'ne de götürülebilir. Dahası, eğer İnsan Hakları Komitesi şikâyetin bir başka uluslararası mekanizma tarafından usûl açısından kabul edilmediği ya da kapsamlı bir biçimde incelenmediği düşüncesindeyse, şikâyet İnsan Hakları Komitesi'ne götürülebilir.

Bilgi sunmak ya da daha fazla bilgi almak için lütfen aşağıdaki adreslere başvurunuz:

Human Rights Committee
c/o Office of UN High Commissioner for Human Rights
Palais Wilson
52 Rue des Pacquis
1211 Geneva
Switzerland

Fax: +41 22 917 9022

Email: tb-petitions.hchr@unog.ch

Not: İnsan Hakları Komitesi, devam etmekte olan davalarla, yıl içinde aldığı nihaî kararları “Görüşler”i ve kabul edilebilirlikle ilgili kararlarını içeren yıllık raporlar yayımlar. Mamafih, yıllık rapor yayınlanmadan önce nihaî kararlar “Görüşler” internette yayınlanabilmektedir.

2. İşkenceyi Önleme Komitesi⁶⁸

İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi'nin 22nci maddesi gereği, Komite, kendisine ulaşan her şikâyeti incelemekle sorumludur. Diğer uluslararası insan hakları belgelerinde olduğu gibi, bu Sözleşme, taraf devletin Sözleşme hükümlerinden bir ya da daha fazlasını ihlâl etmesi durumunda bireylere Komite'ye şikâyette bulunma hakkını tanımaktadır. Şikâyetlerin sunulması ile ilgili olarak yukarıda anlatılan temel süreç burada da geçerlidir. Standart hale getirilmiş olan şikâyet formu bu çalışmanın ekinde sunulmuştur.⁶⁹

Komite'nin bireysel bir başvuruyu kabul edip, inceleyebilmesi için, Sözleşme'nin 22nci maddesi⁷⁰ gereği, Komite'nin yetkinliğinin ilgili devlet tarafından bir deklarasyonla tanınmış olması gerekmektedir. Komite, şikâyetleri daima kapalı bir oturumda inceler. Daha önce kabul edilemez ilân edilmiş bir konu, daha sonra, kabul edilemezlikle ilgili nedenlerin geçersiz olduğunu gösteren bilgilerin alınması halinde tekrar ele alınabilir.

⁶⁸ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs17.htm

⁶⁹ Lütfen EK 10'a bakınız

⁷⁰ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs17.htm

Komite'nin Prosedür Kuralları'nın 108nci maddesi⁷¹ gereği derhal tedbir alınması söz konusu olan **acil özel durumlar**: Bu madde, şikâyetin incelendiği süreçte, iddia konusu ihlâlin mağduru kişinin geriye dönülmez bir zarara uğramasından sakınmak için Komite'nin ara tedbir kararı alması talebine temel oluşturur. (Sözleşme'nin 3ncü maddesi ile bağlantılı sınır dışı etme davaları gibi.)

Bilgi sunmak ya da daha fazla bilgi almak için lütfen aşağıdaki adreslere başvurunuz:

Committee Against Torture
c/o Office of UN High Commissioner for Human Rights
Palais Wilson
52 Rue des Pacquis
1211 Geneva
Switzerland
Fax: +41 22 917 9022
Email: tb-petitions.hchr@unog.ch

3. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Önleme Komitesi

Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme'ye Ek Seçmeli Protokol⁷² gereği, Komite, Seçmeli Protokol'ün 2nci maddesine⁷³ uygun olarak sunulan şikâyetleri alıp inceler. Şikâyetlerin sunulması ile ilgili olarak yukarıda anlatılan temel süreç burada da geçerlidir.⁷⁴

Derhal tedbir alınması söz konusu olan **acil özel durumlar** Seçmeli Protokol'ün 5nci maddesi kapsamında değerlendirilir.

Özgül hususlar:

- Şikâyet sadece birey tarafından ya da birey adına değil ama aynı zamanda bir grup birey tarafından ya da onlar adına da yapılabilir.
- Şikâyet ancak hem Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme'ye, hem de Sözleşme'ye Ek Seçmeli Protokol'e taraf olan bir devlet hakkında yapılabilir..

Bilgi sunmak ya da daha fazla bilgi almak için lütfen aşağıdaki adreslere başvurunuz:

Committee on the Elimination of Discrimination against Women
c/o Division for the Advancement of Women

⁷¹ Bakınız: [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CAT.C.3.Rev.4.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CAT.C.3.Rev.4.En?OpenDocument)

⁷² Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu3/b/opt_cedaw.htm

⁷³ Ek Protokol Madde 2: "Başvurular, taraf devletin yargılama yetkisi altında bulunan bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından ya da onlar adına, Sözleşmede yer alan hakların ihlal edildiği iddia edilerek yapılabilir. Başvurunun bireyler veya bireylerden oluşan gruplar adına yapıldığı durumlarda, birey veya bireylerden oluşan grupların rızası alınmış olmalıdır. Birey veya bireylerden oluşan gruplar adına yapılan başvurularda, ilgililerin rızalarının alınmamış olması durumunda başvuruda bulunanın bu eyleminin gerekçelerini açıklayabilir ve savunabilir olması gerekir."

⁷⁴ Şikâyet formu için lütfen EK 11'e bakınız

Department of Economic and Social Affairs
United Nations Secretariat
2 United Nations Plaza
DC-2/12th Floor
New York, New York 10017
USA

Fax: +1 212 9633463

Email: daw@un.org

4. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi

Her Türden Irk Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 14ncü maddesi⁷⁵, birey ya da grupların ırk ayrımının mağduru olduklarına dair Komite'ye ilgili devlet aleyhine şikâyette bulunmalarını sağlayan prosedürü düzenler. Ancak, böyle bir şikâyetin yapılabilmesi için, ilgili devletin, Sözleşme'nin 14ncü maddesi⁷⁶ çerçevesinde bu şikâyetlere bakan Komite'nin yetkinliğini tanımış olması gerekir. Bu prosedür 1982 yılında 10 ülkenin Komite'nin yetkinliğini tanınması ile yürürlüğe girmiştir.⁷⁷

Komite, şikâyetleri gizlilik çerçevesinde muhatap devlete iletir ve ihlâl şikâyetini yapan birey ya da grupların kimlikleri ancak onların izni ile açıklanabilir. Devlet kendi görüşünü açıkladığında ya da olası bir çözüm önerdiğinde, Komite konuyu tartışır ve gerek şikâyeti yapan kişi veya gruplara, gerekse de ilgili taraf devlete öneri ve tavsiyelerde bulunabilir.

Derhal tedbir alınması söz konusu olan **acil özel durumlar** Komite Prosedür Kuralları'nın 91nci maddesi kapsamında değerlendirilir.

Özgül hususlar:

- Şikâyet sadece birey tarafından ya da birey adına değil ama aynı zamanda bir grup birey tarafından ya da onlar adına da yapılabilir.
- Şikâyet başvurusu, ulusal seviyede nihaî kararın verilmesinden sonraki altı ay içinde yapılmalıdır.
- Eğer aynı konu bir başka uluslararası prosedürün kararına konu olmuş ya da olmakta ise, şikâyet, kabul edilemez olarak değerlendirilir.

Bilgi sunmak ya da daha fazla bilgi almak için lütfen aşağıdaki adreslere başvurunuz:

Committee on the Elimination of Racial Discrimination
c/o Office of UN High Commissioner for Human Rights
Palais Wilson
52 Rue des Pacquis
1211 Geneva

⁷⁵ Bakınız: www.unhchr.ch/html/menu2/8/d_icerd.htm.14

⁷⁶ Bakınız: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/8/overcerd.htm>

⁷⁷ Bakınız: Şikâyet formu için lütfen EK 9'a bakınız

Switzerland

Fax: +41 22 917 9022

Email: tb-petitions.hchr@unog.ch

5. Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarını Koruma Komitesi

Taraf devletler Sözleşme'nin 77nci maddesi çerçevesinde ilgili devlet hakkında Sözleşme'den doğan haklarının çiğnendiği iddiası ile bireylerin şikâyetlerinin incelenmesinde Komite'nin yetkinliğini kabul ettiklerine dair deklarasyon vermiş olmalıdır. Şikâyet mekanizmasının işlerlik kazanır hale gelebilmesi için Sözleşme'nin 77nci maddesi gereği 10 taraf devletin söz konusu deklarasyonu vermiş olması gerekmektedir, ki, bu yılları alabilir. Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarını Koruma Komitesi ilk toplantısını 2004 yılı Mart ayında yapmış ve Prosedür Kuralları taslağını hazırlamıştır.⁷⁸

Daha önce de değinildiği üzere, 1 Mart 2004 tarihi itibarıyla sadece 35 devlet Sözleşme'yi imzalamış ya da Sözleşme'ye taraf olmuştur. Sözleşme'yi Azerbaycan 11 Ocak 1999 tarihinde imzalamış ve 11 Temmuz 2003'te Sözleşme yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise 13 Ocak 1999 tarihinde Sözleşme'yi imzalamış ancak Sözleşme henüz bu ülkede yürürlüğe girmemiştir. Kürt bölgesindeki diğer ülkelerin hükümetleri henüz Sözleşme'yi imzalayıp, Sözleşme'ye taraf olmamışlardır.

C. Soruşturma Mekanizmaları

Rapor ve bireysel şikâyet prosedürlerine ilâveten, Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Önleme Komitesi ve İşkenceyi Önleme Komitesi hak ihlalleri ile ilgili olarak soruşturma yapma yetkisi ile de donatılmıştır.

İşleyiş Genel Bir Bakış: İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Sözleşmesi'nin 20nci maddesi ile Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme'ye ek Seçmeli Protokol'ün 10ncu maddesi ile prosedürler belirlenmiş olup, işlemler gizlilik esasları çerçevesinde yürütülür.

- Sivil toplum örgütleri ya da diğer gruplar veya bireyler, soruşturma prosedürünü harekete geçirecek ihlâl örneklerini belgeler halinde sunabilirler.
- İlk aşamada, ilgili Komite kendisine ulaşan bilgileri değerlendirip, bunların güvenilir olup olmadığı, sistematik bir ihlâlin söz konusu olup olmadığı ve soruşturmanın yapılmasına gerek olup olmadığı konularında karar verir.

⁷⁸ Bakınız: [www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CMW.C.L.1.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CMW.C.L.1.En?OpenDocument)

- Sonraki aşamada, Komite bir ya da iki üyesini görevlendirerek, ilgili ülkeyi ziyaret edip (ki, bu o ülkenin izni ile yapılır), duruşmalara katılma, tanıklarla görüşme vb. faaliyetler de dahil bir soruşturma yürütür.
- Bu çalışmayı takiben, soruşturma sonuçları Komiteye sunulur. Komite bunları değerlendirir ve ek yorum ve önerilerle birlikte ilgili devlete iletir.
- Komite taraf devletten, konuya ilişkin attığı adımlarla ilgili olarak cevap ister.

Dilekçe ile ilgili kimi önemli hususlar:

- Herhangi bir sivil toplum örgütü ya da kişi, Komite tarafından soruşturma başlatılması için dilekçe verebilir. Bu başvuru başkaları adına da yapılabilir.
- Bir soruşturmanın başlatılabilmesi için, İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ile ilgili olan konuda Sözleşme'nin 20nci maddesi çerçevesinde "İşkencenin sistematik olarak uygulandığını"; Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme ile ilgili olan konuda da Sözleşme'ye Ek Seçmeli Protokol'ün 8nci maddesi çerçevesinde "hayatî önemde ya da sistematik ihlâlleri" gösterir güvenilir bilgilerin sunulması gerekir.
- Dilekçe imzasız olabilir.
- İç hukuk yollarının tüketilmesi şart değildir.
- Dikkat edilmesi gereken bir husus da, aleyhine bilgiler verilen devletin soruşturma mekanizmasını kabul etmediğine dair bir bildirimde bulunmamış olmasıdır, ki, İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'nin 28nci ve Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme'ye Ek Seçmeli Protokol'ün 10ncu maddesi buna cevaz vermektedir.

D. Diğer Mekanizmalar

6. Bazı Sözleşme organları (İşkenceyi ve Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Komitesi, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi ve Bütün Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarını Koruma Komitesi gibi), devletler arası şikâyetlere de bakabilir. Buna göre, ilgili Sözleşmeye taraf devletler, ilgili Komite'ye, bir diğer taraf devletin söz konusu Sözleşme'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmede şikâyetinde bulunabilirler.